

Parchu Hawliau Plant a Phobl Ifanc yng Nghymru / Respecting Children and Young People's Rights in Wales (ECES4014C)

Mae dull sy'n seiliedig ar hawliau mewn addysg yn sicrhau bod hawliau plant yn siapio polisi, cwricwlwm, ac ymarfer bob dydd. Yng Nghymru, mae'r dull hwn yn cael ei gryfhau gan fframwaith deddfwriaethol unigryw, gan gynnwys Mesur Hawliau Plant a Phobl Ifanc (Cymru) 2011, sy'n ei gwneud yn ofynnol i'r llywodraeth ymgorffori'r CCUHP ym mhob polisi addysg. Drwy Gwricwlwm Cymru, CRIAs, deddfwriaeth ADY, a gwaith y Comisiynydd Plant, mae Cymru yn gosod hawliau plant fel sylfaen dylunio a chyflwyno addysgol. Mae hyn yn sicrhau bod plant yn cael eu trin fel deiliaid hawliau gweithredol y mae eu urddas, cyfranogiad a lles yn ganolog i'w dysgu.

Hawliau plant yw'r hawliau a nodir yng Nghonfensiwn y Cenhedloedd Unedig ar Hawliau'r Plentyn (CCUHP). Maent yn cynnwys hawliau i addysg, diogelwch ac amddiffyniad, cyfranogiad a llais, peidio â gwahaniaethu, hunaniaeth, diwylliant, crefydd, ac iechyd a lles. Mae'r hawliau hyn yn cydnabod plant fel bodau dynol llawn gydag asiantaeth, urddas a gwerth. Mae dull sy'n seiliedig ar hawliau yn golygu defnyddio'r CCUHP fel sylfaen ar gyfer penderfyniadau, polisiâu ac addysgu; trin plant fel deiliaid hawliau; sicrhau bod oedolion yn gweithredu fel cludwyr dyletswydd; ymgorffori cyfranogiad, cydraddoldeb, urddas a lles ym mywyd ysgol; a dylunio dysgu sy'n helpu plant i ddeall ac arfer eu hawliau. Yn ymarferol, mae hyn yn golygu bod lleisiau plant yn dylanwadu ar benderfyniadau, mae amrywiaeth yn cael ei barchu, ac mae amgylchedd yr ysgol yn amddiffyn ac yn hyrwyddo hawliau pob plentyn.

Deddf Llywodraeth Cymru 1998 – Dechrau'r Datganoli

Mae Deddf Llywodraeth Cymru 1998 yn garreg filltir sylfaenol oherwydd ei bod wedi creu Cynulliad Cenedlaethol Cymru (y Senedd bellach) a throsglwyddo pwerau dros addysg, iechyd a gwasanaethau cymdeithasol o San Steffan i Gymru. Er nad yw'r Ddeddf yn cyfeirio'n uniongyrchol at CCUHP, creodd yr amodau gwleidyddol a chyfreithiol a oedd yn caniatáu i Gymru ymgorffori hawliau plant yn y gyfraith, polisi ac addysg. Cyn 1998, ni allai Cymru greu ei chyfreithiau addysg ei hun. Ar ôl datganoli, enillodd Cymru y gallu i ddylunio ei system addysg ei hun, gosod ei blaenoriaethau ei hun, datblygu ei fframweithiau polisi ei hun, ac ymateb i werthoedd ac anghenion cymdeithasol Cymru. Roedd yr ymreolaeth hon yn caniatáu i Gymru gymryd cyfeiriad unigryw sy'n seiliedig ar hawliau nad oedd Lloegr yn ei ddilyn.

Roedd y datblygiad pwysicaf ar sail hawliau yng Nghymru—Mesur Hawliau Plant a Phobl Ifanc (Cymru) 2011—ond oherwydd bod Deddf 1998 yn rhoi cymhwysedd deddfwriaethol i Gymru yn bosibl. Galluogodd datganoli Cymru i ymgorffori CCUHP yn y gyfraith ddomestig, sefydlu Comisiynydd Plant Cymru, a datblygu polisiâu sy'n seiliedig ar hawliau fel Cwricwlwm Cymru a Deddf ADY. Yn y modd hwn, gosododd Deddf 1998 y sylfaen ar gyfer dull unigryw, sy'n seiliedig ar hawliau wedi'i seilio'n gyfreithiol Cymru tuag at addysg.

Mesur Hawliau Plant a Phobl Ifanc (Cymru) 2011 – Deddf Hawliau Nodedig

Mae'r Mesur yn cael ei gydnabod yn eang fel y garreg filltir fwyaf arwyddocaol ar gyfer hawliau plant yng Nghymru oherwydd ei fod yn ymgorffori CCUHP yn uniongyrchol yng nghyfraith Cymru, gan drawsnewid hawliau plant o ddyheadau i ddyletswyddau gorfodadwy. Mae Adran 1 yn gosod dyletswydd statudol ar Weinidogion Cymru i roi sylw dyledus i CCUHP wrth arfer eu swyddogaethau, gan sicrhau bod hawliau plant yn llywio pob penderfyniad strategol (Senedd Cymru, 2015). Mae Adran 2 yn ei gwneud yn ofynnol i Weinidogion gyhoeddi Cynllun Hawliau Plant, gan amlinellu sut y byddant yn cydymffurfio â'r ddyletswydd hon ac yn sicrhau tryloywder ac atebolrwydd.

Mae'r Mesur hefyd yn ei gwneud yn ofynnol i Lywodraeth Cymru ddefnyddio Asesiadau Effaith ar Hawliau Plant wrth ddatblygu deddfwriaeth neu bolisi newydd sy'n effeithio ar blant. Mae CRIAs yn sicrhau bod polisïau'n cael eu hasesu yn erbyn erthyglau perthnasol CCUHP, niwed posibl yn cael eu nodi a'u lliniaru, a lleisiau plant yn cael eu hystyried. Mae Adran 5 yn gosod dyletswydd ar Weinidogion i hyrwyddo gwybodaeth a dealltwriaeth o hawliau plant ledled Cymru. Pan gafodd ei basio, Cymru oedd y wlad gyntaf yn y DU i integreiddio'r CCUHP i gyfraith ddomestig, gan wneud y Mesur yn sylfaen i system addysg sy'n seiliedig ar hawliau Cymru.

Deddf Gwasanaethau Cymdeithasol a Llesiant (Cymru) 2014

Mae Deddf Gwasanaethau Cymdeithasol a Llesiant (Cymru) 2014 yn un o'r darnau o ddeddfwriaeth sydd fwyaf penodol yng Nghymru sy'n seiliedig ar hawliau. Mae'n trawsnewid sut mae plant, pobl ifanc a theuluoedd yn cael eu cefnogi trwy roi llais, dewis, cyfranogiad a lles wrth wraidd pob gofal a chefnogaeth. Mae'r Ddeddf yn diffinio lles yn eang, gan gynnwys iechyd corfforol a meddyliol, amddiffyniad rhag cam-drin ac esgeulustod, addysg, hyfforddiant, hamdden, perthnasoedd, lles economaidd, a hunaniaeth ddiwylliannol ac ieithyddol.

Un o egwyddorion craidd y Ddeddf yw bod rhaid gwrandao ar blant, cymryd rhan mewn penderfyniadau, cefnogi i fynegi eu barn, a rhoi dewis ystyrion. Mae hyn yn golygu bod rhaid i asesiadau ac ymyriadau fod yn canolbwyntio ar y plentyn yn hytrach na chanolog ar wasanaeth. Mae'r Ddeddf yn ei gwneud yn ofynnol i weithwyr proffesiynol weithio gyda phlant a theuluoedd, gan gydnabod eu harbenigedd yn eu bywydau eu hunain. Mae'n cryfhau diogelu trwy ymyrraeth gynnar, cydweithredu aml-asiantaeth, a byrddau diogelu rhanbarthol. Mae'r Ddeddf yn pwysleisio peidio â gwahaniaethu a mynediad cyfartal at gymorth ac yn cysylltu'n uniongyrchol â Deddf ADY 2018, gan greu system unedig, sy'n seiliedig ar hawliau i blant ag anghenion ychwanegol. Mae hefyd yn diogelu hunaniaeth ddiwylliannol ac ieithyddol, sy'n arbennig o arwyddocaol mewn cenedl ddwyieithog fel Cymru.

Deddf Anghenion Dysgu Ychwanegol a Thribiwnlys Addysg (Cymru) 2018

Mae Deddf ADY 2018 yn disodli'r hen system AAA gyda system ADY unedig, deg sy'n gosod hawliau, cyfranogiad, cynhwysiant a lles plant wrth wraidd y broses o wneud penderfyniadau. Mae'n creu un system ADY sengl ar gyfer 0–25 oed, gan sicrhau mynediad cyfartal at gymorth a hawliau cyson ledled Cymru. Mae gan bob dysgwr ag ADY yr hawl i Gynllun Datblygu Unigol (IDP), dogfen statudol sy'n dilyn y dysgwr ar draws lleoliadau ac yn sicrhau parhad cefnogaeth.

Mae'r Ddeddf yn ei gwneud yn ofynnol i gynllunio sy'n canolbwyntio ar y person, sy'n golygu bod yn rhaid gwrandao ar blant a phobl ifanc, cymryd rhan mewn penderfyniadau, eu cefnogi i fynegi eu barn, a'u trin fel cyfranogwyr gweithredol. Mae dysgwyr a theuluoedd wedi cryfhau hawliau i herio penderfyniadau, cael mynediad at eiriolaeth, ac apelio i'r Tribiwnlys Addysg. Mae'r Ddeddf hefyd yn ei gwneud yn ofynnol i addysg, iechyd a gofal cymdeithasol weithio gyda'i gilydd, gan gydnabod bod anghenion plant yn rhyng-gysylltiedig. Trwy'r mecanweithiau hyn, mae'r Ddeddf ADY yn sicrhau bod dysgwyr ag ADY yn cael eu trin fel deiliaid hawliau llawn y mae eu lleisiau a'u dyheadau yn siapio eu taith addysgol.

Deddf Cwricwlwm ac Asesu (Cymru) 2021

Mae Deddf Cwricwlwm ac Asesu (Cymru) 2021 yn un o'r enghreifftiau cryfaf o ddull sy'n seiliedig ar hawliau mewn addysg yng Nghymru. Mae'n ei gwneud yn ofynnol yn gyfreithiol i ysgolion ddylunio a chyflwyno cwricwlwm sy'n hyrwyddo hawliau plant, cyfranogiad, lles, tegwch a chynhwysiant. Un o'r elfennau mwyaf eglur sy'n seiliedig ar hawliau yw'r gofyniad bod yn rhaid i ysgolion hyrwyddo gwybodaeth a dealltwriaeth o'r CCUHP, ymgorffori hawliau ar draws Meysydd Dysgu a Phrofiad (AoLEs) a chreu amgylcheddau lle mae hawliau'n cael eu byw, nid yn unig eu haddysgu.

Mae'r Ddeddf yn ei gwneud yn ofynnol i ysgolion gynnwys dysgwyr wrth lunio agweddau ar y cwricwlwm a'u profiadau dysgu, gan sicrhau bod cyfranogiad yn ystyrlon yn hytrach nag arwyddocaol. Mae'r cwricwlwm wedi'i adeiladu o amgylch pedwar diben - dysgwyr uchelgeisiol, unigolion iach, dinasyddion moesegol, a chyfranwyr creadigol - sy'n cyd-fynd yn agos ag egwyddorion CCUHP. Mae'r Ddeddf hefyd yn ei gwneud yn ofynnol i ysgolion ddylunio cwricwlwm sy'n adlewyrchu amrywiaeth, yn hyrwyddo cydraddoldeb, yn dileu rhwystrau i ddysgu, ac yn cefnogi pob dysgwr, gan gynnwys y rhai sydd ag ADY. Mae lles wedi'i ymgorffori trwy'r cwricwlwm a'r fframwaith asesu, ac mae'r newid i asesu seiliedig ar ddilyniant yn lleihau'r pwysau ac yn cefnogi asiantaeth dysgwyr. Mae'r Ddeddf hefyd yn hyrwyddo'r iaith Gymraeg, hunaniaeth ddiwylliannol, a pharch at amrywiaeth.

Heriau ymgorffori dull sy'n seiliedig ar hawliau mewn lleoliadau addysg yng Nghymru

Mae Cymru wedi datblygu un o'r fframweithiau deddfwriaethol mwyaf uchelgeisiol a chynhwysfawr sy'n seiliedig ar hawliau yn y DU, gyda chyfreithiau fel Mesur Hawliau Plant a Phobl Ifanc (Cymru) 2011, Deddf Anghenion Dysgu Ychwanegol ac Addysg (Cymru) 2018, a Deddf Cwricwlwm ac Asesu (Cymru) 2021 yn rhoi hawliau plant wrth wraidd polisi

cenedlaethol. Mae'r cyfreithiau hyn gyda'i gilydd yn ymgorffori Confensiwn y Cenhedloedd Unedig ar Hawliau'r Plentyn (CCUHP) mewn llywodraethu, addysg a gofal cymdeithasol Cymru. Fodd bynnag, er bod y sylfaen deddfwriaethol yn eithriadol o gryf, mae cyfieithu'r ymrwymïadau hyn i ymarfer bob dydd o fewn ysgolion yn llawer mwy cymhleth. Mae deddfwriaeth Cymru yn gofyn am gyfranogiad, lles, cynhwysiant, a llais y dysgwr, ond mae hefyd yn awgrymu sawl her ddofn sy'n siapio pa mor effeithiol y mae hawliau plant yn cael eu gwreiddu mewn bywyd addysgol bob dydd. Nid yw'r heriau hyn yn ymarferol yn unig; maent yn strwythurol, diwylliannol a systemig, ac maent yn dylanwadu ar gysondeb a dyfnder arferion sy'n seiliedig ar hawliau ledled Cymru.

Un o'r heriau mwyaf arwyddocaol yw'r anhawster o drosi deddfwriaeth genedlaethol yn ymarfer cyson ar lefel ysgol. Mae cyfreithiau Cymru yn ei gwneud yn ofynnol i ysgolion hyrwyddo'r CCUHP, ymgorffori llais y dysgwyr, a dylunio cwricwlwm cynhwysol, sy'n seiliedig ar hawliau, ond nid yw deddfwriaeth ar ei phen ei hun yn gwarantu gweithrediad. Mae ysgolion yn wahanol iawn yn eu gallu arweinyddiaeth, lefelau staffio, anghenion cymunedol, ac amser sydd ar gael ar gyfer dysgu proffesiynol. Er enghraifft, mae Cwricwlwm Cymru yn rhoi cryn ymreolaeth i ysgolion i ddylunio eu cwricwlwm eu hunain, sydd â'r bwriad o gefnogi arloesedd a pherthnasedd lleol. Fodd bynnag, mae'r ymreolaeth hon hefyd yn golygu y gall ymarfer sy'n seiliedig ar hawliau amrywio'n sylweddol rhwng lleoliadau. Mae rhai ysgolion wedi cofleidio dulliau sy'n parchu hawliau yn gyfan gwbl, gan ymgorffori cyfranogiad mewn strwythurau llywodraethu, ymarfer ystafell ddosbarth, a dylunio cwricwlwm. Efallai y bydd eraill, fodd bynnag, yn cael trafferth symud y tu hwnt i gydymffurfiaeth ar lefel arwynebol, yn enwedig pan fyddant yn wynebu gofynion cystadleuol fel prinder staffio, pwysau atebolrwydd, neu'r angen i flaenoriaethu canlyniadau llythrennedd a rhifedd craidd.

Mae'r her hon yn cael ei dwysáu gan y ffaith bod diwygiadau sy'n seiliedig ar hawliau yn aml yn cyd-fynd â newidiadau mawr eraill. Mae cyflwyno'r Cwricwlwm newydd i Gymru, trawsnewid y system ADY, a diwygiadau diogelu parhaus i gyd yn gofyn am amser, hyfforddiant a newid sefydliadol sylweddol. Pan fydd diwygiadau lluosog yn digwydd ar yr un pryd, gall ysgolion brofi blinder diwygio, gan ei gwneud hi'n anoddach blaenoriaethu dulliau sy'n seiliedig ar hawliau hyd yn oed pan fo'n ofynnol yn gyfreithiol. O ganlyniad, gall profiad plant o'u hawliau ddibynnu'n fawr ar yr ysgol y maent yn ei mynychu, sy'n gwrth-ddweud egwyddor CCUHP o beidio â gwahaniaethu ac yn tanseilio bwriad deddfwriaeth genedlaethol i greu system addysg gyson sy'n parchu hawliau.

Ail her fawr yw meithrin gallu a dealltwriaeth broffesiynol. Mae dull sy'n seiliedig ar hawliau yn gofyn i addysgwyr ddeall CCUHP, mabwysiadu dulliau addysgu cyfranogol, a symud pŵer tuag at ddysgwyr. Mae deddfwriaeth fel y Ddeddf ADY yn gofyn am gynllunio sy'n canolbwyntio ar y person a chyfranogiad gweithredol, tra bod Cwricwlwm Cymru yn disgwyl i ysgolion gynnwys dysgwyr wrth lunio eu dysgu. Fodd bynnag, mae llawer o ymarferwyr wedi cael hyfforddiant cyfyngedig mewn hawliau plant neu efallai y byddant yn teimlo'n ansicr ynghylch sut i ymgorffori hawliau'n ystyrlon yn eu harfer. Nid yw addysg sy'n seiliedig ar hawliau yn ymwneud â dysgu plant beth yw eu hawliau; Mae'n ei gwneud yn ofynnol i addysgwyr fodelu ymddygiad sy'n parchu hawliau, creu amgylcheddau dysgu cyfranogol, a sicrhau bod lleisiau plant yn dylanwadu ar benderfyniadau sy'n effeithio arnynt.

Heb ddatblygiad proffesiynol parhaus, mae dulliau sy'n seiliedig ar hawliau mewn perygl o ddod yn arwyddocaol. Er enghraifft, gall ysgol arddangos posteri am CCUHP neu gynnal gweithgareddau llais disgyblion achlysurol heb ymgorffori cyfranogiad mewn penderfyniadau bob dydd. Efallai y bydd athrawon hefyd yn cael trafferth cydbwysu arferion sy'n seiliedig ar hawliau â phwysau cwricwlwm, rheoli ymddygiad, neu gyfrifoldebau diogelu. Efallai y bydd rhai yn poeni y gallai rhoi mwy o asiantaeth i blant danseilio rheolaeth yn yr ystafell ddosbarth neu greu disgwyliadau afrealistig. Mae'r bwlch hwn rhwng disgwyliadau polisi a hyder ymarferwyr yn rhwystr mawr i wireddu hawliau yn ymarferol, ac mae'n tynnu sylw at yr angen am fuddsoddiad parhaus mewn hyfforddiant, mentora a chymunedau dysgu proffesiynol sy'n cefnogi addysgwyr i ddatblygu'r sgiliau a'r hyder sydd eu hangen ar gyfer gwaith sy'n seiliedig ar hawliau.

Mae rhwystrau diwylliannol a strwythurol hefyd yn chwarae rhan sylweddol wrth lunio sut mae dulliau sy'n seiliedig ar hawliau yn cael eu gweithredu. Mae ymarfer sy'n seiliedig ar hawliau yn gofyn am newid o fodelau traddodiadol, hierarchaidd o addysg tuag at dulliau sy'n gwerthfawrogi asiantaeth, llais a chyd-adeiladu dysgwr. Mae deddfwriaeth Cymru yn pwysleisio gwrando ar blant, eu cynnwys mewn penderfyniadau, a chydabod eu profiad byw. Fodd bynnag, gall normau sydd wedi'u hymgorffori'n ddwfn ynghylch disgyblaeth, awdurdod a chyfarwyddyd dan arweiniad athrawon wneud y newid hwn yn anodd. Mae llawer o ysgolion yn dal i weithredu o fewn strwythurau sy'n blaenoriaethu cydymffurfiaeth, arferol, ac awdurdod oedolion, a all wrthdaro ag ethos cyfranogol addysg sy'n seiliedig ar hawliau.

Efallai y bydd rhai addysgwyr yn poeni bod mwy o gyfranogiad yn tanseilio rheolaeth yn yr ystafell ddosbarth neu'n arwain at ddysgwyliadau afrealistig am ymreolaeth myfyrwyr. Gall eraill fod â rhagfarnau anymwybodol sy'n cyfyngu ar gyfranogiad grwpiau penodol, megis dysgwyr anabl, dysgwyr lleiafrifol ethnig, neu rai o gefndiroedd incwm isel. Gall anghydraddoldebau strwythurol - megis tlodi, hiliaeth, a gallu - gyfyngu ymhellach ar allu plant i arfer eu hawliau. Er enghraifft, gall plant sy'n profi tlodi gael llai o gyfleoedd i gymryd rhan mewn gweithgareddau allgyrsiol neu rolau arweinyddiaeth, tra gall dysgwyr anabl wynebu rhwystrau i gyfathrebu neu hygyrchedd sy'n cyfyngu ar eu gallu i fynegi eu barn. Mae'r rhwystrau diwylliannol a strwythurol hyn yn golygu bod ymarfer sy'n seiliedig ar hawliau yn gofyn nid yn unig am newid polisi ond hefyd newidiadau hirdymor mewn agweddau, gwerthoedd, a diwylliant ysgol. Heb fynd i'r afael â'r materion dyfnach hyn, mae dulliau sy'n seiliedig ar hawliau yn peryglu atgyfnerthu anghydraddoldebau presennol yn hytrach na'u herio.

Yn olaf, mae monitro a gwerthuso arferion sy'n seiliedig ar hawliau yn her sylweddol. Mae deddfwriaeth Cymru yn dibynnu'n helaeth ar gydweithredu aml-asiantaeth, yn enwedig o ran diogelu a darparu ADY. Er bod hyn yn hanfodol ar gyfer cefnogi hawliau plant, mae hefyd yn creu cyfrifoldeb gwasgaredig. Nid oes un corff yn monitro yn gyson pa mor dda mae ysgolion yn ymgorffori hawliau plant, ac mae canlyniadau sy'n seiliedig ar hawliau - megis cyfranogiad, lles, ac asiantaeth - yn anoddach i'w mesur na chyrhaeddiad academaidd. Gall ysgolion flaenoriaethu'r hyn sy'n hawdd ei fesuradwy, fel presenoldeb neu sgoriau prawf, dros ddangosyddion mwy cymhleth sy'n seiliedig ar hawliau. Gall hyn arwain at sefyllfaoedd lle mae arferion sy'n seiliedig ar hawliau yn gryf mewn polisi ond yn wan wrth weithredu, yn

enwedig mewn meysydd sy'n gofyn am newid diwylliannol yn hytrach na chydymffurfiaeth weithdrefnol.

Heb systemau monitro cadarn, cydlynol, mae'n dod yn anodd sicrhau atebolrwydd neu nodi bylchau yn y ddarpariaeth. Er enghraifft, er bod Mesur Hawliau 2011 yn ei gwneud yn ofynnol i Weinidogion Cymru ystyried hawliau plant mewn penderfyniadau polisi, nid oes gofyniad statudol cyfatebol i ysgolion ddangos sut maent yn ymgorffori hawliau yn ymarferol. Yn yr un modd, er bod CRIAs yn cael eu defnyddio ar lefel y llywodraeth, nid oes gofyniad i ysgolion gynnal asesiadau effaith ar sail hawliau o'u polisïau neu arferion eu hunain. Mae'r diffyg monitro systematig hwn yn golygu y gall arferion sy'n seiliedig ar hawliau ddod yn anwastad ac yn anodd ei werthuso, gan ei gwneud hi'n anoddach penderfynu a yw deddfwriaeth yn cyflawni ei effaith arfaethedig.

Casgliad

Mae Cymru wedi datblygu un o'r systemau addysg mwyaf cynhwysfawr ac uchelgeisiol sy'n seiliedig ar hawliau yn y byd, wedi'i hategu gan fframwaith deddfwriaethol sy'n ymgorffori'r CCUHP mewn polisi cenedlaethol, llywodraethu ac arferion addysgol bob dydd. O'r sylfeini cynnar a osodwyd gan Ddeddf Llywodraeth Cymru 1998 i Fesur Hawliau Plant a Phobl Ifanc (Cymru) nodedig 2011, a thrwy i Ddeddf Gwasanaethau Cymdeithasol a Llesiant 2014, Deddf ADY 2018, a Deddf Cwricwlwm ac Asesu 2021, mae Cymru wedi gosod hawliau plant yn gyson fel yr egwyddor graidd sy'n llywio diwygio addysgol. Mae'r cyfreithiau hyn gyda'i gilydd yn sefydlu system lle mae plant yn cael eu cydnabod fel deiliaid hawliau gweithredol y mae'n rhaid i'w lleisiau, eu hunaniaethau a'u lles siapi'r amgylcheddau lle maent yn dysgu. Mae'r daith deddfwriaethol yn dangos ymrwymiad cenedlaethol clir i sicrhau bod addysg yng Nghymru yn deg, cyfranogol, cynhwysol, ac wedi'i seilio ar urddas a pharch.

Fodd bynnag, er bod y fframwaith cyfreithiol yn eithriadol o gryf, mae'r broses o ymgorffori dull sy'n seiliedig ar hawliau ar draws pob lleoliad addysg yn parhau i fod yn gymhleth. Gall deddfwriaeth orfodi dyletswyddau, ond ni all ei hun warantu arfer cyson. Mae ysgolion yn gweithredu o fewn cyd-destunau cymdeithasol, diwylliannol ac economaidd amrywiol, ac mae'r amrywiad hwn yn anochel yn dylanwadu ar sut mae egwyddorion sy'n seiliedig ar hawliau yn cael eu dehongli a'u deddfu. Mae'r ymreolaeth a gynigir gan y Cwricwlwm i Gymru, er enghraifft, yn caniatáu i ysgolion gynllunio dysgu sy'n adlewyrchu eu cymunedau, ond mae hefyd yn creu'r potensial ar gyfer anghysondeb. Mae rhai ysgolion wedi cofleidio arferion sy'n parchu hawliau yn ddwfn, tra bod eraill yn cael trafferth symud y tu hwnt i gydymffurfio oherwydd capasiti cyfyngedig, blaenoriaethau cystadleuol, neu ddiffyg eglurder ynghylch sut y dylid ymgorffori hawliau mewn arferion dyddiol a gwneud penderfyniadau.

Mae llwyddiant dull sy'n seiliedig ar hawliau yn dibynnu'n fawr ar wybodaeth, hyder a gwerthoedd yr oedolion sy'n gweithio gyda phlant. Rhaid i athrawon, staff cymorth, arweinwyr, a gweithwyr proffesiynol aml-asiantaeth ddeall nid yn unig y dyletswyddau cyfreithiol a roddir arnynt, ond hefyd y goblygiadau pedagogaidd a pherthnasol o drin plant fel partneriaid gwirioneddol yn eu dysgu. Mae hyn yn gofyn am ddatblygiad proffesiynol parhaus, ymarfer myfyriol, a pharodrwydd i herio hierarchaethau traddodiadol o fewn ysgolion. Heb y newid diwylliannol hwn, mae dulliau sy'n seiliedig ar hawliau yn peryglu dod

yn symbolaidd yn hytrach na thrawsnewidiol, gyda chyfranogiad wedi'i leihau i weithgareddau symbolaidd yn hytrach na chyfranogiad ystyrlon yn siapio bywyd ysgol.

Mae anghydraddoldebau strwythurol hefyd yn parhau i ddylanwadu ar sut mae plant yn profi eu hawliau. Gall tlodi, hiliaeth, ableism, ac ymylu ieithyddol i gyd gyfyngu ar allu plant i gymryd rhan lawn mewn addysg, hyd yn oed o fewn system sy'n seiliedig ar hawliau. Mae deddfwriaeth fel y Ddeddf ADY a'r Ddeddf Gwasanaethau Cymdeithasol a Llesiant yn ceisio mynd i'r afael â'r anghydraddoldebau hyn trwy hyrwyddo cynhwysiant, cynllunio sy'n canolbwyntio ar y person, a chydweithredu aml-asiantaeth, ond mae'r uchelgeisiau hyn yn gofyn am adnoddau sylweddol, cydlynu a monitro i'w gwireddu'n effeithiol. Mae sicrhau bod pob plentyn - waeth beth fo'u cefndir, hunaniaeth, neu angen - yn gallu arfer eu hawliau yn deg yn parhau i fod yn her barhaus.

Yn y pen draw, mae Cymru wedi gosod sylfaen gadarn ar gyfer system addysg sy'n parchu hawliau, ond mae gwireddu'r weledigaeth hon yn dibynnu ar ymrwymiad parhaus, buddsoddiad a newid diwylliannol. Nid yw addysg sy'n seiliedig ar hawliau yn gyflawniad statig ond proses ddeinamig, esblygol sy'n gofyn am gydweithredu ar draws llywodraeth, ysgolion, teuluoedd a chymunedau. Os bydd Cymru'n parhau i adeiladu ar ei chryfderau deddfwriaethol wrth fynd i'r afael â'r heriau ymarferol a diwylliannol sy'n parhau, mae ganddi'r potensial i greu system addysg lle mae pob plentyn nid yn unig yn dysgu am eu hawliau ond yn eu profi'n llawn yn eu bywyd ysgol bob dydd.

Rhestr gyfeirnodau

Children's Commissioner for Wales (2025). *A Children's Rights Approach to Education in Wales*. [online] Children's Commissioner for Wales. Available at:

<https://www.childcomwales.org.uk/resources/the-right-way-a-childrens-rights-approach/a-childrens-rights-approach-to-education-in-wales/>.

Gillett-Swan, J., Monta, C.C. and Shanks, R. (2025). A systematic review of definitions of rights education for children: Children's rights education (CRE), children's human rights education (CHRE), and other rights education subtypes. *Review of Education*, 13(3). doi:<https://doi.org/10.1002/rev3.70104>.

GOV.UK (2004). *Children Act 2004*. [online] Legislation.gov.uk. Available at: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2004/31/contents>.

Kapur, R. (2018). *Rights Based Approach to Education*. [online] Research Gate. Available at: https://www.researchgate.net/publication/323695053_Rights_Based_Approach_to_Education

Legislation.gov.UK (2021). *Government of Wales Act 1998*. [online] Legislation.gov.uk. Available at: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1998/38/contents>.

UK National Archives (2021). *Curriculum and Assessment (Wales) Act 2021*. [online] Legislation.gov.uk. Available at: <https://www.legislation.gov.uk/anaw/2021/4/contents>.

UNICEF (n.d.). *Child rights impact assessment*. [online] Child Friendly Cities & Communities. Available at: <https://www.unicef.org.uk/child-friendly-cities/home/cria/>.

UNICEF (n.d.). *UN convention on the rights of the child (UNCRC)*. [online] unicef. Available at: <https://www.unicef.org.uk/what-we-do/un-convention-child-rights/>.

Welsh Government (2011). *Rights of Children and Young Persons (Wales) Measure 2011*. [online] Legislation.gov.uk. Available at: <https://www.legislation.gov.uk/mwa/2011/2/contents>.

Welsh Government (2014). *Social Services and Well-being (Wales) Act 2014*. [online] Legislation.gov.uk. Available at: <https://www.legislation.gov.uk/anaw/2014/4/contents>.

Welsh Government (2018). *Additional Learning Needs and Education Tribunal (Wales) Act 2018*. [online] Legislation.gov.uk. Available at: <https://www.legislation.gov.uk/anaw/2018/2/contents>.

Welsh Government (2021). *Children's rights scheme | GOV.WALES*. [online] GOV.WALES. Available at: <https://www.gov.wales/childrens-rights-scheme>.

Welsh Government (2022). *Curriculum for Wales - Hwb*. [online] hwb.gov.wales. Available at: <https://hwb.gov.wales/curriculum-for-wales/>.